

El soroll sagrat

La utilització de matraques i altres instruments sonors en la Setmana Santa

Fa uns anys, quan parlàvem de la Setmana Santa, la gent tenia una vaga idea que, antigament, en compte de les campanes, es tocaven les matraques, per avisar a la gent. I com sempre passa en tot allò relacionat amb la memòria sonora, la gent major recordava coses curioses del passat. En els pobles menuts, els xiquets (per què en aquells anys les xiquetes no participaven com escolanets, millor dit com escolanetes) anaven pels carrers amb matraques o carraques, anunciant els oficis de Divendres Sant i de Dissabte de Glòria. En els pobles majors o les ciutats, tenien matraques en la torre, i el mateix campaner, que hi havia en tots els campanars, se n'encarregava de tocar-les. També és de veres què, en aquells temps, Nostre Senyor ressuscitava el dissabte de matí (per això li deien Dissabte de Glòria) i cap a les deu sonaven de nou les campanes, i sovint s'acompanyava la celebració amb trons, amb traques, amb la solta de coloms, i també, de manera curiosa, amb el trencament de plats i altres objectes de ceràmica. De fet, la Resurrecció de Jesús simbolitzava i anunciava també el renaixement de la primavera, la tornada del nou temps, i per tant era moment de trencar les coses velles, les coses del passat.

Per diversos motius, les matraques havien emmudit, i en molts casos desaparegut.

Aprofitant l'electrificació de les campanes, que com és sabut va ser pràcticament total en la Comunitat Valenciana entre 1960 i 1990, les poques matraques que encara quedaven van ser trencades i cremades, amb escasses excepcions.

Hi ha encara un problema afegit, en les nostres terres valencianes, i és la utilització de les carraques per a Nadal: es tracta d'un cas pràcticament únic. Molts especialistes en el tema (que també els hi ha) no comprenen que, en València, associem més la carraca a Nadal que a la substitució de les campanes en Setmana Santa.

I em direu, què diferencia la matraca de la carraca? No és la mateixa cosa? No, no. La matraca està basada en martells de fusta (de vegades també anelles de ferro, de l'estil dels agarradors dels caixons) què en moure l'objecte sonen produint un so mat, fosc, potent però greu. La carraca, pel contrari, està formada per unes làmines fines de fusta que sonen quan gira una roda dentada, que va unida a una maneta. La matraca, més gran, està generalment instal·lada en els campanars, ja que el seu so és més potent i arriba més lluny, mentre que la carraca sols ser d'ús manual, encara que hi ha de grans dimensions, generalment destinades a l'interior dels temples. Hi ha algunes excepcions, com la matraca documentada (i restaurada) a Soneja, què és de làmines de fusta, com si fora una caixeta de música. Pràcticament tota la resta té forma de creu, amb dos o tres martells per costat, de manera que té 8 o 12 martells que sonen al girar la matraca. Per cert, que es solia fer martells de diverses dimensions, o fins i tot de distinta fusta, per què caigueren a velocitat diferent, produint així un cert ritme.

Però l'ús de les matraques, i fins i tot del silenci de les campanes no és universal, entre els cristians. De manera general, les matraques s'utilitzen només a la península ibèrica, al sud de França i en Hongria. En la resta, les campanes es callen fins al toc de Pasqua. Clar, com que les campanes no solen veure's des del carrer, la gent diu que se'n han anat a Roma, i quan tornen duen ouets i campanetes de xocolata per als més menuts.

Eixa és també una peculiaritat nostra: en tota Europa les campanes estan dins de la sala, i les finestres tenen unes portes de fusta per augmentar la ressonància, impeding la visió

de les campanes: l'exemple que tenim més pròxim, únic en la Comunitat Valenciana, és el Campanar de la Catedral de València o Torre del Micalet, on les campanes estan cobertes per portes de fusta, que augmenten pel contrari la seua sonoritat.

Per tant, dins de l'Església Catòlica dos models: o matraques o sobre tot silenci. Igualment fan totes les esglésies Reformades, que toquen moltíssim les campanes, tant com nosaltres, encara que no tenim una experiència pròxima. Tots queden en silenci fins al dissabte o el diumenge de Pasqua.

Tots? No. Un conjunt important d'esglésies cristianes no para de tocar les campanes el Divendres Sant. Es tracta de les esglésies ortodoxes, tant la grega com sobre tot la russa, que en eixe dia estan tocant a totes hores, tant per acompanyar el suplici de Jesús com per anunciar la seua resurrecció. Clar que després seguiran tocant de calent per al dia de Pasqua, què és tan important per a ells, que és la data de felicitar-se uns a altres. Tinc amics ortodoxes que envien la "felicitaació de Nadal" - millor, allò que nosaltres enviem per Nadal, en Pasqua, per alegrar-se per la Resurrecció de Jesús, i per desitjar tot allò millor per a tu. També és de veres que compartint l'ús de les campanes, sempre fixes, dels ortodoxos grecs, molts monestirs indiquen els seus actes litúrgics amb simandres, que són unes aparentment simples bigues de fusta penjades de cordes i percutides amb martells, per produir ritmes i comunicar.

Al principi recordàvem el passat. Un passat, fa uns anys, de silenci, tant per la desaparició de les matraques com per la pèrdua d'interès pel seu ús. Molta gent pensava que allò era cosa del passat. No obstant, poc a poc, es van recuperant les matraques, tocades generalment de manera manual (tampoc falten les motoritzades!) i es van recuperant també els seus noms, generalment onomatopeics, és a dir relacionats amb el so produït per l'instrument. Es diuen "matraques" però també "barjoles" o millor "batzoles", "tenebres", "trebanelles". Potser el nom més significatiu del so produït siga el de "carrañaca", què és com anomenen les matraques de la Catedral de Sevilla, al famós campanar de la Giralda.

Si, les matraques tornen a sonar, marcant allò que sempre han fet: un temps diferent, un temps de silencis i de meditacions, un temps en que el cel i la terra estan en suspensió, a l'espera de la Resurrecció de Jesús.

Dr. Francesc LLOP i BAYO

Francesc LLOP i BAYO (València 1951) és antropòleg i campaner.